

СТАН ТА ПРОБЛЕМИ МІНІМІЗАЦІЇ СПЛАТИ ПОДАТКІВ В УКРАЇНІ*

Т. О. Кірсанова, канд. екон. наук, доцент;

В. В. Черв'як, студент,

Сумський державний університет, м. Суми

У статті розглянуто поняття «мінімізація сплати податків». Увага зосереджена на сучасному рівні використання платниками податків схем мінімізації податкових зобов'язань. Надано рекомендації щодо вдосконалення податкового законодавства з приводу ухилення від сплати податкових платежів в Україні.

Ключові слова: мінімізація сплати податків, оптимізація сплати податків, реформування податкової системи.

В статье рассмотрено понятие «минимизация уплаты налогов». Внимание сосредоточено на современном уровне использования налогоплательщиками схем минимизации налоговых обязательств. Даны рекомендации по установлению действенного налогового законодательства по поводу уклонения от уплаты налоговых платежей в Украине.

Ключевые слова: «минимизация уплаты налогов», «оптимизация уплаты налогов», «реформирование налоговой системы».

ВСТУП

Останнім часом питання мінімізації сплати податків є одним із пріоритетних у роботі органів податкової служби України. Рівень мінімізації досить значний, такий висновок можна зробити виходячи із свідчень ДПА в Україні. Загалом, за результатами проведених документальних перевірок, виявлено понад 9 тис. схем мінімізації податкових зобов'язань (у межах чинного законодавства), умовні втрати бюджету за якими оцінюються у 29,8 млрд грн [1].

Дана проблема є актуальною, саме тому їй приділяється значна увага у працях видатних вітчизняних вчених. Так, питання було об'єктом дослідження таких вчених-економістів, як В. Андрущенко, Т. Афонська, В. Вишневський, В. Дедекаєв, В. Занько, Ю. Іванов, Н. Кучерявенко, С. Павленко, А. Соколовська, Е. Чупрова, Ф. Ярошенко та ін.

На сьогоднішній день існує багато підводних каменів щодо вирішення даної проблематики, адже із збільшенням кількості та якості схем мінімізації органи податкової служби не можуть здійснювати належного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання стосовно правильності розрахунків та перерахування податків до бюджету. Тому за умов ринкової економіки та підвищення ефективності роботи органів податкового контролю це питання розглядається як одне із пріоритетних у їх діяльності.

У законодавстві немає визначення поняття «мінімізація податків», однак на практиці органи податкової служби активно його застосовують, коли йдеться про незаконне зменшення податкового пресу. Платники податків при його тлумаченні застосовують термін «оптимізація», а не ухилення.

Мінімізація податкових платежів є одним з важливих питань для бізнесу, адже кожен підприємець зацікавлений у зменшенні податкового навантаження і, як наслідок, максимізації прибутку. Однак у той самий

---

* Стаття рекомендована до друку доктором економічних наук Леоновим С. В., ДВНЗ Українська академія банківської справи НБУ, м. Суми

час держава зацікавлена у якомога більшому обсязі нарахування податків та виявлення схем їх мінімізації під час різноманітних перевірок.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідженню підлягає сучасний рівень використання платниками податків схем ухиляння від сплати податкових зобов'язань, а також поняття «мінімізації податків», впровадження якого на законодавчому рівні стане підґрунтям для притягнення порушників до відповідальності. У цій статті надано рекомендації щодо внесення змін та доповнень до чинного податкового законодавства задля підвищення його ефективності з приводу ухиляння від сплати податків в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для стабілізації державних фінансів, поліпшення бізнес-середовища необхідне проведення відповідних реформ. Забезпечення сталого економічного зростання на інноваційно-інвестиційній основі з одночасним збільшенням сукупних податкових надходжень бюджетів усіх рівнів і державних цільових фондів можливе лише за рахунок здійснення ефективної податкової політики держави.

Діяльність органів контролю щодо забезпечення дотримання податкового законодавства визначає ефективність реалізації податкової політики держави та функціонування всієї податкової системи. Основною метою такої діяльності є організація системи ефективного контролю за правильністю нарахування, повнотою та своєчасністю сплати податків та інших платежів до бюджету [2, 21].

Про це свідчать досить широкі повноваження, надані податковим органам із примусового стягнення, застосування способів забезпечення та реструктуризації заборгованості щодо податків і зборів. Своєчасне формування податкових доходів бюджету – основне завдання, яке стоїть перед податковими органами.

Діяльність підприємства, у свою чергу, націлена на одержання більш високих прибутків, а отже, і на зменшення сплати податків через їх мінімізацію.

Згідно із листом Міністерства фінансів України від 25. 04. 2008 р. № 31-20010-3-8/3337 умовно схеми мінімізації податкових зобов'язань можна розділити на дві категорії. До першої категорії належать схеми, що ґрунтуються на прогалинах законодавства або з використанням різних систем оподаткування, що застосовуються у національному законодавстві, з різним фіскальним навантаженням. Друга категорія пов'язана з порушенням норм законодавства – ухиляння за рахунок подання до органів податкової служби фіктивних документів, заниження рівня податкових зобов'язань у податкових деклараціях. Ліквідувати схеми, що стосуються першої групи, можливо на рівні внесення відповідних змін до законодавства. Схеми мінімізації податків другої категорії знаходяться у площині адміністрування податків, що обумовлює необхідність удосконалення механізмів саме їх адміністрування (лише частково регулюються законодавством). [3]

Усі схеми перед їх впровадженням перевіряють на відповідність певним вимогам: розумність, ефективність, надійність, нешкідливість, незалежність, відповідність вимогам закону та ін.

Застосування схем мінімізації спостерігається практично по всій Україні, але лівова частка порушень податкового законодавства належить таким регіонам, як м. Київ, Дніпропетровська, Донецька, Одеська області. Це ті території, на яких концентрується найбільша база оподаткування, тобто, де зосереджено більшість підприємств високорентабельних галузей.

Дана проблема характерна не лише для України. Поняття «мінімізації сплати податків» притаманне і зарубіжним країнам.

За окремими оцінками, через використання мінімізації сплати податків у світі щорічно «легалізується» 250-300 млрд дол. США, а згідно з даними Світового банку, у сфері світової тіньової економіки щорічно виробляється товарів і надається послуг на 8-10 трлн дол. США. Відповідно до прикладу впливає, що Україні необхідно, щоб податкове законодавство відповідало потребам забезпечення його прозорості і протидії податкової дискримінації, підвищення ймовірності виявлення фактів незаконної мінімізації, а також застосовувати заходи попереджувального характеру, спрямовані на недопущення видатків ухилення від сплати податкових платежів [2, 22].

Особливістю податкового законодавства США є те, що платники, які отримали дохід від проведення нелегальних видів діяльності (наприклад, крадіжки, торгівля наркотиками, азартні ігри та ін.), зобов'язані у податковій декларації відобразити суми таких доходів. Згідно з Податковим Кодексом США злочинні доходи оподатковуються. Однак, злочинці ухиляються від зазначення таких сум, адже це свідчить про визнання ними своєї провини за вчинені злочини.

Відмова від сплати податків полягає в тому, що деякі суб'єкти господарювання, які ухиляються від них, вважають, що вони так тлумачать податкове законодавство, яке дозволяє їм не сплачувати податки. Насправді їх аргументи щодо своєї безпосередньої діяльності – це перефразовані аргументи осіб, які в минулому були вже покарані за вчинені ними протизаконні діяння.

Використання термінів «мінімізації податків» та «схем мінімізації» в контексті ризиків не є конкретно визначеним. Мінімізація податкових платежів у цьому випадку виступає як синонім оптимізації (яка є складовою частиною податкового планування щодо зменшення розміру податкових зобов'язань за допомогою законних дій платника податку, які включають повне використання всіх наданих за законом пільг, звільнення від податкових навантажень та інших законних способів та прийомів). Межа, встановлена між поняттями «оптимізація» та «мінімізація», визначається методами, які платник застосовує при сплаті податків. Якщо такий метод наданий законом, наприклад, зменшення податкового навантаження, використання пільг, вибір облікової політики, то це оптимізація оподаткування. Якщо ж платник податків використовує фіктивні документи, не веде бухгалтерського обліку або фальсифікує дані – це кримінальний злочин – ухилення від оподаткування. Тоді доцільніше було використовувати термін «незаконна мінімізація» як ухилення від сплати податкових платежів. [4, 98]

При проведенні перевірок діяльності суб'єктів господарювання, найбільшу кількість схем мінімізації податкових платежів становила сплата ПДВ до бюджету. Не зважаючи на нові методи адміністрування даного податку (електронна звітність), залишається багато невизначених питань.

Зменшення обсягу сплати податку до бюджету здійснюють шляхом використання ряду фірм, які мають фактично одного засновника. Це дозволяє зменшити оборот за рахунок розподілу коштів по різних фірмах, таким чином, не допустити межі, після якої не треба сплачувати ПДВ до бюджету.

Також однією із найбільших за обсягом нанесення бюджету втрат є схема мінімізації податкових зобов'язань стосовно податку на прибуток. Для її реалізації використовують «технічні акції». У ДПА України вважають, що за допомогою цієї схеми в 2009 р. з бюджету вдалося забрати щонайменше 10 млрд грн. У той самий час суть схеми дуже проста. Полягає вона у випуску підприємством, яке, по суті, не має активів, незабезпечених акцій і реалізації їх підприємству, яке

відповідним чином завищує свої валові витрати. За рік в Україні подібних операцій проводиться на 100-200 млрд грн, тому приховуватися від оподаткування може і значно більше, ніж 10 млрд грн [5].

ДПАУ і ДКЦПФР декларують проведення спільних дій у боротьбі з «технічними» акціями». Проте цифри свідчать про те, що обсяг цього «ринку» залишається стабільним.

Підприємства галузей промисловості, які забруднюють навколишнє середовище, законним способом намагаються зменшити податкове зобов'язання щодо сплати податку на прибуток у бюджет. Так, зазначені підприємства збільшували суму валових витрат на збір за забруднення навколишнього середовища, таким чином зменшуючи видатки на податкові платежі, та разом з тим забруднюючи довкілля при застосуванні у своїй діяльності застарілих, малоефективних очисних технологій. Це є яскравим проявом недосконалості податкового законодавства.

Щоб уникнути прояву даних схем необхідно зацікавити платників податку. Зменшення ставок оподаткування та застосування відповідних пільг завжди було дієвим методом на шляху зменшення рівня порушень податкового законодавства.

Згідно із Податковим кодексом України інвестиційно-інноваційна складова реформування податку на прибуток підприємств забезпечуватиметься поетапним зниженням ставки податку на прибуток з 25 до 16 % (у 2011 році – 23 %, 2012 році – 21 %, 2013 р. – 19 %, в 2014 році – 16%).

В умовах реформування спрощеної системи оподаткування передбачається надання спеціальних інвестиційних пільг: запровадження на 5 років нульової ставки податку для новостворених суб'єктів господарювання, а також підприємств з щорічним обсягом доходів до 3 млн грн з метою залучення інвестицій в оновлення основних засобів, створення додаткових робочих місць, збільшення обсягів виробництва продукції, робіт, послуг. Передбачається запровадження на 10 років звільнення від оподаткування прибутку підприємств галузей легкої промисловості (крім підприємств, які виробляють продукцію на давальницькій сировині) та суб'єктів господарської діяльності від надання готельних послуг, підприємств суднобудівної та літакобудівної промисловості. Держава таким чином піклується про галузі промисловості, які на даний момент перебувають у стані кризи [6].

Проектом також передбачається реформування податку з доходів фізичних осіб: малопрогресивне оподаткування доходів фізичних осіб шляхом встановлення ставки 17 % до доходів, отриманих платником податку у звітному податковому місяці, які перевищують десятикратний розмір мінімальної заробітної плати; оподаткування за ставкою 5 % доходів на вклади (депозити), якщо загальна сума отриманих упродовж місяця відсотків перевищує 2 мінімальні заробітні плати (тобто із загальної суми депозитів понад 200 тис. грн); оподаткування за ставкою 15 % частини суми пенсій або щомісячного довічного грошового утримання, які виплачуються платнику податку з Пенсійного фонду України чи бюджету згідно із законом, що перевищує законодавчо встановлену станом на 1 січня звітного податкового року максимальну величину бази нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, визначеної відповідно до закону [6].

Для забезпечення соціальної справедливості при оподаткуванні доходів фізичних осіб основним завданням є приведення системи оподаткування у відповідність до реальних економічних умов життя громадян. Необхідно значно збільшити розмір прожиткового мінімуму, удосконалити систему надання пільг та податкових знижок, регулярно проводити індексацію неоподаткованого доходу.

За даними Державної податкової адміністрації до Зведеного бюджету України за січень – серпень 2010 року по платежах, що контролюються органами державної податкової служби, зібрано 125 750,3 млн гривень, що на 14,4 % більше за відповідний період минулого року. З них до Державного бюджету надійшло 82 450,9 млн грн (на 15,5 % більше відповідного періоду минулого року), до місцевих бюджетів – 43299,4 млн грн (на 12,2 % більше відповідного періоду 2009 року).

З початку 2010 року підрозділами податкової міліції викрито 3670 злочинів у сфері оподаткування, з яких майже 90 % – тяжких. Викрито та припинено діяльність 120 конвертаційних центрів. Для покращення результатів у боротьбі з економічними злочинами необхідно посилити взаємодію державної податкової служби з іншими правоохоронними органами [7].

Для вирішення проблеми незаконної мінімізації сплати податкових платежів необхідно покращити якість контрольно-перевірної роботи, посилити контроль на ринку обігу підакцизної продукції, провести системний аналіз міжрегіональних схем мінімізації та ухилення від оподаткування, які використовують підприємства та їх контрагенти, перекрити шляхи тінізації та виведення коштів за кордон, це позбавить сенсу діяльність тіньового бізнесу.

Стратегічною метою служби на даному етапі є перехід від адміністрування податків до адміністрування податкової поведінки: тобто йдеться про необхідність усунення з рук тінізаторів такого інструменту як механізм банкрутства.

Надзвичайно актуальним завданням для податкових органів є ефективні заходи з детінізації економіки, адже сучасний тіньовий сектор характеризується такими ознаками: потужністю, оперативністю та розгалуженістю (навіть діють мережі регіональних тіньових структур).

Особливо руйнівними для бюджету є так звані «податкові ями» (безактивні фірми), на які порушники законодавства штучно переносять податкові зобов'язання.

Необхідно значно спростити адміністрування, відмовитися від малоефективних податків. В Україні не досить багато пільг із ПДВ порівняно з європейськими країнами. У державі існує багато звільнень від ПДВ, але не має за даним податком диференційованих ставок. Порівняно з країнами Євросоюзу на даний момент не існує зниженої ставки на продукти дитячого харчування, дитячий одяг, ліки, медичні послуги.

У законодавстві передбачено багато видів пільг зі сплати податків, проте не всі підприємства застосовують їх у повному обсязі. Розумне та раціональне використання податкових знижок та пільг призведе до істотного зменшення податкових платежів. Правильне формування організацією своєї облікової політики є одним із кроків до зменшення податкового навантаження. Щоб запобігти підвищенню рівня застосування схем платниками, відповідно до законів України дозволяється відстрочка сплати податків, які можна ефективно використовувати у своїй роботі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, застосування схем незаконної мінімізації сплати податків стало своєрідним джерелом збагачення порушників податкового законодавства. Суб'єкти господарювання у своїй діяльності застосовують протизаконні фінансові схеми, які дають їм змогу зменшити або навіть унеможливити сплату податкових платежів до бюджету. Щоб зменшити масштаби ухилення від податків та уникнення їх сплати, необхідно налаштувати податкове законодавство на основі принципів прозорості, податкової недискримінації, підвищити ймовірність викриття фактів ухилення.

Чітке тлумачення поняття «мінімізації» сплати податків може призвести до притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності. Саме тому, необхідно визначити на законодавчому рівні такі поняття, як «мінімізація» – це порушення законодавства шляхом ухилення від сплати податкових платежів за рахунок необґрунтованого зниження податкових зобов'язань, фальсифікації документів, створення «фіктивних» фірм; та «оптимізація» – це складова частина податкового планування щодо зниження розміру податкових платежів за допомогою законних дій платника, таких, як податкові пільги, спеціальні режими, а також інші не заборонені законодавством способи та прийоми. Прийняття Податкового кодексу деякою мірою дозволило вдосконалити податкове законодавство та заповнити прогалини у ньому.

Методами боротьби з мінімізацією є проведення контролю за наданням суб'єктам господарювання належних їм пільг, а також нагляд за їх використанням; продовження узгодженої роботи ДПА із ДКЦПФР щодо перешкоджання випуску та скасування емісії «технічних» цінних паперів.

На практиці потрібно не збільшувати кількість перевірок і розміри штрафів, а вдосконалювати державні інститути, проводити боротьбу з корупцією. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є виховання у платників патріотичних почуттів щодо обов'язку сприяти розвитку держави шляхом сплати податків в обмін на суспільний добробут.

Вирішення проблеми мінімізації сплати податкових платежів дозволить збільшити обсяг та стабілізувати надходження податкових платежів до бюджету України, таким чином забезпечити збалансований економічний розвиток української держави.

SUMMARY

STATE AND PROBLEMS OF MINIMIZING TAXES IN UKRAINE

T. O. Kirsanova, V. V. Chervyak,
Sumy State University, Sumy, Ukraine

The article clarifies the contents of the terms “minimization of tax liabilities” and “tax optimization”. The emphasis is placed on the up-to-date schemes, which tax-payers use to minimize tax liabilities. Also the recommendations are offered to arrange an efficient tax legislation in Ukraine.

Key words: tax minimization, tax optimization, tax system reform.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Рубан Н. Усі схеми мінімізації відомі. І ми доклали максимум зусиль для їх руйнування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=244662&cat_id=90622 (11.03.2010). – Назва з екрану.
2. Коротун В.І. Проблеми мінімізації сплати податків в Україні // Економіка. Фінанси. Право. – 2010. – № 6. – С. 21 – 24.
3. Щодо схем мінімізації сплати податків: лист Міністерства фінансів України від 25.04.2008 за №31-20010-3-8/3337. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF08027.html. – Назва з екрану.
4. Микитюк А. Правові засади побудови ризикоорієнтованої системи податкового аудиту державної податкової служби // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 6. – С. 95 – 98.
5. Огляд основних застосовуваних схем мінімізації податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bank-ua.com/article/961/> (16.03.2010). – Назва з екрану.
6. Новий податковий кодекс [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bukovina.biz.ua/news/12317> (04.12.2010). – Назва з екрану.
7. Колегія ДПА України: платники повинні відмовитись від використання схем ухилення та мінімізації сплати податків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.sta.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=291435&cat_id=90622 (24.09.2010). – Назва з екрану.

Надійшла до редакції 24 травня 2012 р.